

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
Факултет по начална и предучилищна педагогика
Катедра „Начална училищна педагогика“

ИЛИЯНА ИВАНОВА СИМЕОНОВА

**ПЕДАГОГИЧЕСКИ ДИЗАЙН НА ЕЛЕКТРОННО
ОБУЧЕНИЕ ПО ЧУЖД ЕЗИК ЗА СТУДЕНТИ-
ПЕДАГОЗИ**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на

Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ по професионално направление 1.2 Педагогика (Теория на възпитанието и дидактика)

Научен ръководител: доц. д-р Николай Цанев

СОФИЯ, 2014

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
Факултет по начална и предучилищна педагогика
Катедра „Начална училищна педагогика“

ИЛИЯНА ИВАНОВА СИМЕОНОВА

**ПЕДАГОГИЧЕСКИ ДИЗАЙН НА ЕЛЕКТРОННО ОБУЧЕНИЕ
ПО ЧУЖД ЕЗИК ЗА СТУДЕНТИ-ПЕДАГОЗИ**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на

Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„Доктор“ по професионално направление 1.2 Педагогика
(Теория на възпитанието и дидактика)

Научен ръководител:

доц. д-р Николай Цанев

Рецензенти:

проф. д-р Божидар Ангелов
доц. д-р Пенка Кънева

СОФИЯ, 2014

Дисертационният труд е в обем от 219 страници печатен текст и е структуриран в увод, четири глави, изводи и обобщения, научно-теоретични и научно-приложни приноси, заключение, литература (съдържа 39 източници на български език и 111 на английски език) и 3 приложения към основния текст. Към дисертационния труд е създаден електронен курс по практически английски език, достъпен от сайта на системата за електронно обучение на СУ „Св. Кл. Охридски“: <http://elearn.uni-sofia.bg/course/view.php?id=2107>

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 19.12.2014 година от 12.00 ч. в зала №2 на Факултета на начална и предучилищна педагогика, СУ „Св. Кл. Охридски“.

Научно жури:

проф. д-р Божидар Ангелов

доц. д-р Маринела Михова

доц. д-р Пенка Кънева

доц. д-р Евгения Ковачева

доц. д-р Николай Цанев

Дисертационният труд е обсъден, приет и насочен за защита на заседание на катедра „Начална училищна педагогика“, Факултет по начална и предучилищна педагогика при Софийски университет „Св. Климент Охридски“.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в катедра „Начална училищна педагогика“, СУ „Св. Кл. Охридски“-ФНПП, бул. Шипченски проход 69А, ет.4, каб.401, от 9.00 до 16.00 ч.

I Увод

Според редица експерти образованието в днешното информационно общество се основава на: асинхронност по време и място, интерактивност и виртуално реструктуриране на учебното пространство (McClintock 1992; Negroponte 1995). Тези характеристики на образованието са особено експлицитни в сферата на висшето образование и днес те са неопровержим факт - през последното десетилетие информационните и комуникационните технологии (ИКТ) се превърнаха в съществен елемент на университетската учебна среда. В световен мащаб се отчита устойчив растеж на имплементацията на ИКТ чрез разработване на електронни курсове/ програми и ресурси не само за дистанционна форма на обучение, но и за присъствена редовна и задочна, за придобиване на образователна и квалификационна степен „Бакалавър” и „Магистър”, за следдипломна квалификация и продължаващо образование. Тази тенденция е в унисон със Стратегията за учене през целия живот (2014-2020) и нейния ключов приоритет – осигуряване на гъвкав достъп до образование и обучение на европейско и национално равнище. Освен с разширяване на достъпа до образование, интегрирането на ИКТ често се аргументира и мотивира в редица научни публикации и изследвания като отговарящо на очакванията и изискванията на съвременното „нет поколение” (Oblinger & Oblinger 2005), което, от своя страна, засилва активната му познавателна дейност и пряко се свързва с повишаване на качеството на образованието.

Чуждоезиковото обучение и приложната лингвистика като цяло не правят изключение от общата тенденция на активно интегриране на технологиите в преподаването и ученето. С възприетата политика на многоезичие в Европейския съюз и утвърждаването на английския език като *lingua franca*, тенденцията, която очертава облика на съвременното обучение по чужд език е към повишаване предлагането на електронни езикови курсове и програми, използване на Уеб 2.0

технологии и улесняване на комуникацията и педагогическото взаимодействие, адаптивно компютърно тестване на обучаемите. През последните години и в българските университети се появиха някои практики на интегриране на ИКТ в чуждоезиковото обучение, които като цяло можем да окажем и охарактеризираме с тяхната разнородност и липса на системност в много отношения – като се започне от вида на използваните технологии и се стигне до педагогическите модели на тяхното прилагане. Дефицитът по отношение на научни изследвания и липсата на достатъчно мащабен научен дебат относно използването на ИКТ в чуждоезиковото обучение определят необходимостта от систематизиране на опита в тази област и обосновават значимостта на темата на настоящия дисертационен труд. В областта на педагогическия дизайн на електронното обучение по чужд език, няма достатъчно публикации на местно равнище, които да обхващат спецификата на обучението по чужд език на български студенти във висшето образование. Също така, ясно се очертава липсата на обосновани и надеждни теоретични модели за учене и преподаване на чужд език в уеб-базирана учебна среда.

Въпреки че през последните три-четири години в нашите университети се наблюдават реални действия по посока на разработка и провеждане на електронно обучение за редовна и задочна форма на обучение и/или трансформация на присъствени курсове в електронни, тези начинания на преподавателите в българските университети често остават на ниво „пилотни проекти”. В този смисъл, считаме, че е от решаващо значение интегрирането на ИКТ във висшето образование да бъде определено като основен приоритет както на институционално (университетско) ниво, така и на национално ниво, да бъдат дефинирани целите и задачите пред него. Опит в тази насока е приетата от Министерски съвет на Република България „Национална стратегия за учене през целия живот за периода 2008-2013 година”. Основният приоритет, посочен в този документ, е осигуряване на реален,

ефективен, гъвкав и равнопоставен достъп до образование на всички, а една от насоките за бъдещо развитие гласи:

„Дистанционното обучение и електронното учене в България трябва да се използват в най-голяма степен предвид отворения достъп и гъвкавия подход за усвояване на знания, които предоставят на учещите” (Национална стратегия за учене през целия живот 2008-2013, с. 16).

Друга препоръка за развитие на висшето образование, посочени в същия документ е „насърчаване и усъвършенстване на дистанционната форма на обучение при използване на съвременни информационни и комуникационни технологии” (с. 12). Важни насоки, отразени в документа и в новата му версия за периода 2014-2020 (Национална стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020) са необходимостта от партньорство между света на бизнеса и различните сектори и степени на образование, необходимостта от адаптиране на учебното съдържание с цел фокусиране на неговата насоченост към образователните потребности на студентите, необходимостта от създаване на стимулираща учебна среда, необходимостта от изграждане на умения за учене през целия живот и универсални ключови компетентности, както и осигуряване на прозрачност и гъвкавост на учебния процес и на неговите цели.

Тези препоръки и насоки са залегнали в основата на настоящото дисертационно изследване и определят неговата актуалност и значимост. Фокусът е насочен към предлагане на конкретен ***педагогически дизайн на електронно обучение по чужд език за студенти-начални училищни педагози***, който е личностно-ориентиран и подкрепящ изграждането на умения за учене през целия живот, базиран е в условията на стимулираща учебна среда, изградена с помощта на ИКТ и отчита индивидуалните потребности на обучаемите. От гледна точка на ключовите компетентности за учене през целия живот, разработеният педагогически дизайн на електронно обучение по чужд език за студенти-педагози има отношение към

развиване на три от тях: умения за общуване на чужди езици, общи умения за учене и дигитална компетентност. Дисертационният труд е с интердисциплинарен характер, тъй като влиза в изследователските полета на четири научни области (вж *Фигура 1*). Дизайнът на електронно обучение по чужд език, предмет на изследване в дисертационния труд има отношение към педагогиката (дидактика и образователен дизайн), приложната лингвистика (методика на обучението по чужд език) и психологията (педагогическа психология) като отделни, самостоятелни области на науката. Заедно с тези три очертани области на науката, при разработването на педагогически дизайн на електронно обучение, неминуемо, изследователят навлиза и в изследователското поле на информационните технологии в образованието, които специфично моделират и дори трансформират някои от възприетите аксиоми и постулати на педагогиката, на лингвистиката и на психологията.

Фигура 1: Обхват на дисертационния труд в областите на науката

Дисертационният труд изследва дидактическия потенциал на електронното обучение за нуждите на обучението по практически чужд език на студенти от специалност „Начална училищна педагогика и

чужд език”, разработва се и се апробира педагогически дизайн на електронно обучение по чужд език в смесена форма, анализира се и се систематизира опита от имплементацията на университетско ниво. Мотивацията ми е продиктувана както от съвременните предизвикателства пред теорията на чуждоезиковото обучение, така и от желанието ми за развиване и усъвършенстване на собствената ми преподавателската практика със студенти-педагози и оптимизиране на учебния процес по чужд език.

II Цел и задачи на дисертационното изследване

Обект на дисертационното изследване е електронното преподаване и учене на чужд език (електронно чуждоезиково обучение в смесена форма) във висшето образование.

Предмет на изследване е конкретен и личностно-ориентиран педагогически дизайн на електронно обучение по чужд език в смесена форма, разработен от автора на дисертационния труд за студенти - начални училищни педагози в контекста на висшето образование в България.

Целта на настоящето изследване е да се разработи и апробира педагогически дизайн на електронно обучение по чужд език за студенти-педагози, който има за резултат не само когнитивното, лингвистичното, но и социално-личностното развитие на бъдещите начални учители (и по чужд език) в съответствие с характера и спецификата на тяхната професионална реализация.

Така формулираната цел се реализира чрез следните **задачи**:

1. Да се направи теоретичен обзор на научни публикации по изследваната проблематика и да се осъществи експлоративно проучване на съществуващите добри практики и модели на електронно обучение във висшето образование;
2. Да се проучи и систематизира дидактическият потенциал на мултимедийните и уеб технологии за реализиране на

качествено и съвременно обучение по чужд език на студенти-педагози и за целите на разработване и реализиране на педагогически дизайн на електронно чуждоезиково обучение;

3. Да се проучат, систематизират и анализират параметрите на активното и на автономното обучение в светлината на съвременните философски и образователни парадигми, чрез които да се проектира теоретичната рамка на дизайна на електронното обучение по чужд език;
4. Да се създаде електронен курс по практически английски език за студенти от специалност „Начална училищна педагогика и чужд език“ (чрез системата за управление на обучението „Moodle“) на основата на разработения педагогически дизайн и да се апробира в експерименталното обучение;
5. Да се изследва влиянието на предложения педагогически дизайн на електронно обучение върху учебните постижения на студентите по практически английски език, да се анализират получените резултати за ефективността на обучението и да се систематизират неговите предимства и недостатъци за педагогическата практика;
6. Да се проучат и установят мнението, отношението и нагласите на студенти от специалност „Начална училищна педагогика и чужд език“ от различни университети в страната към електронното обучение и в частност уеб-базираното учене (на чужд език) като за тази цел се валидира изследователски инструмент (анкета), който да отговаря на изискванията за надеждност и валидност и да може да се прилага в университетското образование в смесена/ дистанционна форма в различни научно-предметни области.

Дисертационният труд търси отговор на следните

изследователски въпроси:

- Спомага ли електронното обучение в смесена форма за повишаване на педагогическата ефективност на обучението по чужд език и в частност на усвояването на знания и развиването

на комуникативно-речеви умения по английски език на студенти-педагози в сравнение с присъственото обучение без интегриране на технологии?

- Създава ли електронното обучение по чужд език по-добри предпоставки за активно и автономно учене на студентите-начални училищни педагози в сравнение с традиционното присъствено обучение без интегриране на технологии?

За целите на дисертационното изследване е формулирана следната **изследователска хипотеза**:

Въвеждането на електронно обучение (в смесена форма), базирано на разработения за тази цел педагогически дизайн на електронно чуждоезиково обучение ще доведе до повишаване на резултатите от обучението по чужд език на студентите-педагози и до оптимизиране на условията за изграждане на комуникативна компетентност чрез предоставяне на по-гъвкави условия и по-богата учебна среда за усвояване на лингвистични знания и развиване на речеви умения в сравнение с традиционното обучение в присъствена форма без интегриране на технологии.

Методите, използвани за реализиране на настоящото изследване са:

- 1 *Анализ на съдържанието* (контент анализ) и синтез на информационните източници по изследваната проблематика – проучени са изследователски трудове, нормативни документи и софтуерни продукти, свързани с електронното обучение по чужд език като цяло, с методологията на проектиране на образователен дизайн по чужд език, с теорията и методологията на планиране и провеждане на педагогически емпирични изследвания;
- 2 *Педагогически експеримент* – проведени са констатиращ и формиращ педагогически (дидактически) експеримент със студенти-начални училищни педагози с цел апробиране на

разработения педагогически дизайн на електронно обучение в смесена форма във формалното университетско образование;

- 3 *Активно, действено изследване* – представена е педагогическа рефлексия на преподавателя (изследователя) върху проведеното експериментално електронно обучение по английски език със студенти-педагози;
- 4 *Тестиране* – използван е критериален дидактически тест за проверка на знанията и уменията по практически английски език на студенти-педагози;
- 5 *Анкетиране* – използвана е анкета за проучване на мнението, отношението и нагласите на студенти-педагози към онлайн ученето на чужд ;
- 6 *Наблюдение* – в хода на педагогическия експеримент е извършено наблюдение чрез участие (включено наблюдение) във формираните контролна и експериментална групи.
- 7 *Математико-статистически методи* – използвани са за определяне на надеждността и валидността на използвания изследователски инструментариум и при обработката на получените емпирико-диагностични данни от изследването.

III Съдържание на дисертационния труд

Смесеното обучение по чужд език, обект на дисертационното изследване, е форма на електронно обучение и „съчетава елементи на веб-базираното обучение с традиционни присъствени занятия“ (Williams 2002). В контекста на висшето образование тази комбинация е известна като хибриден модел на обучение. При хибридните (смесени) курсове част от учебните дейности се извършват онлайн като целта е да се намери оптимална комбинация от технологии и методи на обучение за постигане на педагогическите цели. При създаването на електронни курсове в смесена форма стремежът е да се съчетаят най-добрите характеристики на традиционното (присъствено) и на

електронното (дистанционно, веб-базирано) обучение, като се предоставят възможности за активно и автономно учене, но не се пренебрегва нуждата от живо общуване и взаимодействие „лице в лице” с преподавателя. Информационните и комуникационни технологии се използват за подпомагане както на преподаването, така и на ученето и за улесняване на педагогическото взаимодействие и комуникация.

В първа глава на настоящия труд се представят различни аспекти на интегрирането на информационните и комуникационните технологии в университетското образование. Открити са същността и спецификата на електронното обучение и на смесеното обучение като форма на електронно обучение, изяснява се предметната област на дизайн-теорията на обучение като научно-приложно направление на дидактиката, разглеждат се и се анализират конкретни дидактически модели на електронно обучение във висшето образование, направена е педагогическа характеристика на мултимедийните и веб технологии в обучението и в частност в методиката на преподаване на чужд език на възрастни, изясняват се и се прецизират ролите и функциите на преподавателя и обучаемия в веб-базирана учебна среда, очертават се тенденциите за развитие на информационните и комуникационни технологии в образователен контекст, представят се основните инструменти на системата за управление на обучението „Moodle” за нуждите на обучението по чужд език.

Втората глава на дисертацията е посветена на разработката на педагогическия дизайн на електронното обучение по чужд език на студенти-педагози. Направен е анализ на потребностите на студентите в обучението по чужд език, избрани и анализирани са методиката на преподаване и теориите за учене в светлината на конструктивистката образователна парадигма – систематизирани са параметрите на активното и автономното обучение на базата, на които е разработена теоретичната рамка на педагогическия дизайн, по която е осъществено

електронното обучение в смесена форма. Представена е структурната и съдържателната характеристика на електронния курс по практически английски език заедно с организацията на обучението.

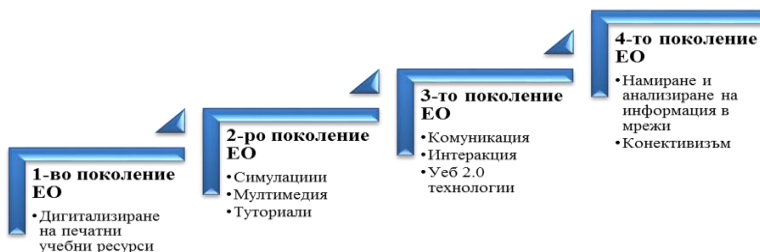
Третата глава на дисертационния труд представя и обосновава методологията и дизайна на емпиричното количествено-качествено изследване. Организацията на изследването и изследователския инструментариум са представени според използваните методи на изследване, а именно педагогически експеримент, действено изследване (активно изследване в действие), тестиране, анкетиране и наблюдение.

В **четвърта глава** на дисертационния труд са представени резултатите от дидактическият експеримент. Анализирани са получените данни от тестирането, анкетирането и наблюдението и е представена педагогическа рефлексия върху проведеното експериментално електронно обучение в смесена форма по практически английски език.

IV Интегриране на технологиите във висшето образование

Първоначално и в зората на развитието си (90-те години на миналия век) концепцията за електронно обучение тясно се свързва със същностните характеристики и разбирания за дистанционното обучение. От тогава до днес тези концептуалните разбирания за неговата същност претърпяват качествени промени успоредно с развитието на информационните и комуникационни технологии. В този смисъл, считаме, че еволюцията на електронното обучение е базирана на еволюцията и развитието на технологиите, а те, от своя страна, оказват влияние върху прилаганите модели на електронно обучение във висшето образование като специфично ги модифицират. Схематично тази прогресия е разгледана в педагогически аспект като са диференцирани четири поколения електронно обучение, представени на *Фигура 2*.

Фигура 2: Поколения електронно обучение в педагогически аспект

Мултимедийните технологии (хипертекст, мултимедия, хипермедия) и уеб технологиите (блог, уики, социални мрежи и социален букмаркинг, RSS, mash-up технологии и технологии за споделяне на мултимедийно съдържание) и тяхната педагогическа характеристика и функции са специфичен фокус, в който се събират постиженията на електронното обучение от четирите поколения. Следователно, технологиите играят важна роля за развитието на електронното обучение като създават качествено нова, виртуална учебна среда, която е много по-богата, динамична, гъвкава и адаптивна към индивидуалните особености на обучаемите в сравнение с традиционната, физическа среда.

След направения анализ на научната литература по изследваната проблематика, предимствата на електронното обучение по чужд език могат да бъдат обобщени както следва:

- Взаимодействието и общуването онлайн спомагат за учене в сътрудничество и за развитие на социални умения (Singhal 1997);
- Лингвистичната природа на компютърно-опосредстваната комуникация подпомага изучаването на езика-цел. Електронният писмен курс е по-сложен в лексикален и

синтактичен аспект от устния, което допълнително стимулира учещите (Warschauer 1996a);

- Интернет предлага оптимални условия за развитие на умения за писане на чужд език с възможностите си за писмена комуникация с реална цел (Warschauer 1996a);
- Използването на уеб технологии в обучението по чужд език мотивира обучаемите, тъй като за тях това е нестандартен и вълнуващ начин за учене, близък до техния всекидневен, социален живот, което също така им помага с оглед на бъдещото професионално развитие (Singhal 1997);
- Общуването с носители на езика спомага за изграждане на комуникативни способности чрез практикуване на определени езикови стратегии като договаряне, убеждаване, изясняване на значение/ смисъл, търсене на информация, както и участие в дискусии с реална цел на общуване (Singhal 1997);
- Дискусионните форуми и чат каналите стимулират участието в дискусии и допринасят за развитие на лингвистичната и социолингвистичната компетентност на обучаемите. Също така, преподавателите биха могли да ги използват и за осигуряване на обратна връзка, подкрепа и улесняване на обучаемите в онлайн ученето при разрешаването на проблеми, с които те не могат да се справят сами;
- Тъй като електронното обучение в смесена форма предполага традиционни присъствени занятия с преподавател, неговата липса няма как да се отрази на учещите;
- Интернет и системите за управление на обучението могат да предоставят допълнителни учебни ресурси, чрез които да се активират и затвърждават усвоените знания и умения в традиционните занятия по чужд език;
- Виртуалната учебна среда стимулира активност в ученето и формиране на умения за автономно учене.

На основата на гореизложените предимства на електронното чуждоезиково обучение можем да заключим, че то разполага с такъв потенциал и възможности, които често не могат да се предоставят от традиционната учебна среда. Електронното обучение по чужд език и ученето в уеб-базирана среда генерират положителна взаимозависимост и режим на сътрудничество между обучаемите, при които те могат да конструират и споделят знанията си чрез комуникация с реална цел и работа с автентични учебни материали. Виртуалните учебни среди, продукт на електронното обучение в университетски контекст са гъвкави и адаптивни системи, които могат да осигурят разнообразна учебна информация, подходяща за индивидуалните потребности и стил на учене на всеки студент.

V Педагогически дизайн на електронно обучение по чужд език за студенти-педагози

Разработката на педагогическия дизайн на електронно обучение по чужд език за студенти-педагози премина през етапите на класическия модел за дизайн на обучение, познат като „ADDIE“ (вж *Фигура 3*). Моделът включва пет етапа (фази на педагогически дизайн) – **1) анализ, 2) дизайн, 3) разработка, 4) внедряване и 5) оценка**, които работят на принципа на затворената верига като при всеки нов цикъл се внасят подобрения в разработвания дизайн на обучение.

Фигура 3: Моделът за дизайн на обучение "ADDIE"

5.1 Етап „Анализ“

Първият етап на разработката на педагогическия дизайн на електронно обучение по чужд език за студенти-педагози (етап на анализ) включи анализ на средата за обучение (физическа учебна среда, допълнена от дистрибутивна, която е създадена с инструментите на системата за управление на обучението „Moodle”), на потребностите на обучаемите в чуждоезиковото обучение и целите на обучение по практически английски език.

Предпоставките за разработка на педагогически дизайн на електронно обучение по чужд език могат да бъдат систематизирани с оглед на учебните потребности в обучението по чужд език на студентите от специалност „Начална училищна педагогика и чужд език“, идентифицирани от автора на дисертационния труд, на базата на преподавателския му опит и практика в този образователен контекст. Причините за имплементация на електронно обучение по чужд език в смесена форма във формалното университетско образование могат да бъдат обобщени както следва:

- Необходимост от намаляване на разликата в образователния контекст на езикоусвояване (английски език като чужд език и английски език като втори език), обогатяване и актуализиране на учебното съдържание по чужд език.
- Необходимост от акомодиране на различни нива на владеење на чуждия език, индивидуализация и диференциация на обучението с оглед на значителните разлики в частичната езикова компетентност на студентите във визираната специалност.
- Необходимост от „активизиране“ на учебния процес по чужд език, предоставяне и формиране на учебна автономност у студентите за изграждането на ключови компетентности.
- Гъвкавост на обучението по чужд език по отношение на новите навици за работа и учене на съвременното поколение.

Изграждането на комуникативна компетентност у студентите-педагози е възприето като главна цел и средство в педагогическия дизайн на електронно обучение по практически английски език. За осъществяване на комуникативните си цели студентите прилагат общите си умения в съчетание със специфична комуникативна компетентност от езиков характер. В по-тесен смисъл комуникативната компетентност в разработения дизайн на електронно чуждоезиково обучение се състои от следните компоненти: 1) лингвистична компетентност, 2) социолингвистична компетентност и 3) прагматична компетентност.

Разглеждайки уменията за общуване на чужд език в контекста на ученето през целия живот, втората главна цел, която е дефинирана и взета под внимание при разработката на дизайна на електронно обучение е **формирането на умения за активно и автономно учене на чужд език** у студентите-начални училищни педагози.

5.2 Етап „Дизайн“

Вторият етап на разработката на педагогическия дизайн на електронно обучение по чужд език включва избор на теория за учене/ обучение или, с други думи, изграждане на методологическата основа на обучението по чужд език. На този етап – етап на макродизайн, изследователят/ преподавателят определя методологическия си подход към обучението спрямо потребностите на обучаемите и целите на обучение.

Конструктивистката философска и образователна парадигма е възприета като методология на дизайна на електронното обучение по чужд език за студенти-педагози. Еволюцията на идеите и педагогическите характеристики на конструктивистката теория за ученето са добре познати в чуждоезиковата методика като „комуникативно езиково учене“, „комуникативен подход на обучение“, „холистичен подход на обучение“. Това методическо

течение се развива през последната четвърт на 20-ти век и днес е „главното течение в областта на езиците навсякъде по света“ (Шопов 2013). От друга страна, връзките между конструктивизма и електронното обучение също са обосновани и лансирани в научната литература от редица български и чужди автори (Пейчева-Форсайт 2011, 2012; Кременска 2011; Цанев 2009, Goodyear 1999, 2001; Laurillard 2002, 2006; Salmon 2005; Garrison & Anderson 2001, 2003). Същевременно те са и динамично изменящи се, а „проследяването им в исторически план насочва към заключението за взаимното им влияние в две посоки – обогатяване и коригиране“ (Пейчева-Форсайт 2011).

Считаме, че в основата на всеки дизайн на обучение, било то традиционно или електронно, са теориите за учене и тяхното централно място в теорията на обучението не може да бъде заето от интегрирането на технологиите в образованието. Ето защо при разработката на педагогическия дизайн на електронно обучение по чужд език приемаме теоретичните постановки на активното и автономното обучение като ги разглеждаме в светлината на конструктивистката образователна парадигма. Изграждаме и издигаме тезата, че учебната активност и автономност са два взаимнообулавящи се конструкта в обучението, които от своя страна са свързани и обусловени от конструктивистката епистемологична традиция в образованието. Учебната активност предполага учебна автономност и обратно, за да се реализира учебна автономност от обучаемия е необходима активност в учебния процес.

Концепциите за активно и автономно учене са избрани на базата на направения анализ на потребностите на студентите в обучението по чужд език, на базата на формулираните цели на обучението и в съответствие със спецификата на електронното обучение и технологичните и дидактически възможности на виртуалната учебна среда.

С цел да се конструира теоретичната рамка на педагогическия дизайн на електронно обучение по чужд език за студенти-педагози и да се моделира учебно-преподавателския процес в смесена форма на обучение е възприет модела на учебен процес на психолозите М. Уилямс и Р. Бърдън (Williams & Burden 1997). Авторите предлагат и описват в своя труд „Психология за преподаватели по чужд език“ социално-конструктивистки модел на учебния процес, състоящ се от следните компоненти: **1) преподавател, 2) обучаем, 3) учебна задача** и **4) контекст** (вж Фигура 4).

Фигура 4: Модел на социално-конструктивистки учебен процес (Уилямс и Бърдън 1997)

Приемаме модела като концептуална рамка при създаването на теоретичната рамка на педагогическия дизайн на електронно обучение по чужд език и го прилагаме единствено и само в същността му на 4-компонентна структура на обучението. Структурата на обучението, предложена в модела е използвана и при анализа и систематизирането на параметрите на активното и автономното обучение в контекста на конструктивизма като методологическа основа на разработвания

дизайн на електронно обучение и корелира със структурните и съдържателни компоненти на анкетата за изследване на мнението, отношението и нагласите на обучаемите към ученето на чужд език в онлайн среда.

На *Фигура 4* три от компонентите на учебния процес (преподавател, задача и обучаем) са представени като три кръга, поставени в даден контекст на обучение (четвъртия компонент на учебния процес). В учебния процес задачите представляват интерфейс между преподавател и обучаеми т.е. от една страна се реализира взаимодействие от типа „преподавател – задача – обучаем”, а от друга страна се реализира директно взаимодействие от типа „преподавател – обучаем”. Тези три компонента на учебния процес – преподавател, задача и обучаем – формират динамично равновесие, поставено в контекста на физическата, виртуалната, емоционалната, социалната, културната и политическа среда, в която се осъществява обучението.

За целите на настоящото дисертационно изследване под „учебна задача” следва да се разбира цялостната програма за обучение по чужд език, от учебното съдържание и учебните материали, през самите учебни дейности до оценяването на постиженията на обучаемите. Езиковите задачи възплъщават възприетите теории за преподаване и учене, разбиранията и отношенията на преподавателите. Смятаме, че всяка една задача в процеса на чуждоезиково обучение олицетворява учебната програма т.е. тя е „учебна програма в умален вид” (Candlin & Murphy 1987). Следователно под „учебна задача” няма да разбираме само и единствено самата учебна дейност, която се очаква обучаемите да извършат, но и разбиранията, теориите и принципите на обучение и оценяване, на които тя е продукт.

Контекстът, като компонент на учебния процес се разглежда в тесен смисъл на учебна среда, а участниците в учебния процес (обучаем, преподавател и задача, която, от своя страна, е функция и на преподавателя и на обучаемия) моделират и биват моделирани от

средата на обучение. Учебната среда в разработения дизайн на електронно обучение по чужд език за студенти-педагози е двукомпонентна или хибридна т.е. от една страна се реализира присъствено обучение в аудитория, а от друга страна онлайн обучение във виртуална учебна среда.

По отношение на преподавателя и обучаемия в разработения дизайн се акцентира на техните роли за изграждане на активност и автономност за езикоусвояване във виртуална учебна среда и на дидактическите възможности, които тя предлага за преподаване и учене на чужд език.

5.2.1 Теоретична рамка на педагогическия дизайн на електронно обучение по чужд език за студенти-педагози

Теоретичната рамка на педагогическия дизайн на електронно обучение по чужд език за студенти-педагози е разработена според възприетите концепции за активното и автономното учене и според систематизираните параметри на понятията активност и автономност в обучението. Базирана е на конструктивистката (индивидуалистична) образователна парадигма – умерен, когнитивен конструктивизъм и холистичен конструктивизъм. В структурно отношение е представена според четирикомпонентния модел на обучение на психолозите М. Уилямс и Р. Бърдън (1997) – преподавател, обучаем, учебна задача и контекст като основни фактори в учебния процес (вж *Таблица 1*). В този смисъл педагогическата активност и автономност са операционализирани на макрониво (теоретична рамка) и впоследствие на микрониво (електронен курс по практически английски език) и същевременно възприети в тяхната цялост и единство.

Таблица 1: Теоретична рамка на педагогическия дизайн на електронно обучение по чужд език за студенти-педагози

Обучаемият като фактор в учебния процес
<ul style="list-style-type: none">➤ Даване на свобода на обучаемия:<ul style="list-style-type: none">○ да е информиран○ да е отговорен○ да мисли критично➤ Ангажиране (включване) на обучаемия:<ul style="list-style-type: none">○ на метакогнитивно равнище○ на афективно равнище○ на социално равнище➤ Мотивиране на обучаемия:<ul style="list-style-type: none">○ да общува○ като учещ○ като личност
Преподавателят като фактор в учебния процес
<ul style="list-style-type: none">➤ Роля на преподавателя:<ul style="list-style-type: none">○ фасилитатор○ медиатор○ модератор
Задачата като фактор в учебния процес
<ul style="list-style-type: none">➤ Задачите да осигуряват:<ul style="list-style-type: none">○ автентичност○ участие на обучаемите○ взаимодействие (интеракция)○ конструиране на знания и умения○ рефлексия
Контекстът като фактор в учебния процес
<ul style="list-style-type: none">➤ Демократична и гъвкава учебна среда, осигуряваща:<ul style="list-style-type: none">○ изразяване на възгледи○ вземане на решения○ групова работа

5.3 Етап „Разработка“

На третия етап от разработката на педагогическия дизайн на електронно обучение по чужд език бе създаден електронен курс по дисциплината „Практически английски език – 1 част“ за студенти от специалност „Начална училищна педагогика и чужд език“ на базата на конструираната теоретична рамка на електронно обучение по чужд език, представена в *Таблица 1*.

Електронният курс по практически английски език е разработен чрез системата за управление на обучението „Moodle” и съдържа дванадесет учебни единици (модули), които са съгласувани с учебната програма по дисциплината и са съобразени с „Общата европейска езикова рамка“ по отношение на заложените цели в обучението. Учебното съдържание е конструирано за смесен формат на обучение спрямо общия хорариум на дисциплината от 60 учебни часа. Избраният *допълващ модел на смесено чуждоезиково обучение*, рефлектира разработения педагогически дизайн и предоставя допълнителни учебни ресурси и дейности в помощ на традиционното присъствено обучение. Процентното съотношение на традиционното (присъствено) и електронното (уеб-базирано) обучение е 70:30 в полза на присъствените занятия.

При разработване на електронния курс по дисциплината „Практически английски език – 1 част“ са възприети *лингвистичните, психологическите и социокултурните принципи* на чуждоезиковото обучение.

Според лингвистичните принципи, възприети в електронните учебни единици, езиковата комуникация е автентична и е свързана с потребностите и интересите на студентите. В този смисъл са подбрани такива учебни материали, които едновременно да служат на езиковите потребности на студентите в практически аспект извън учебната среда и да способстват за постигане на целите на обучението и покриване на критериите по отношение на финалния семестриален изпит и други

международно признати изпити, удостоверяващи ниво на езиково владеене. Учебните материали целят провокиране на активност в обучението и постепенно развиване на умения за разбиране и създаване на устна и писмена реч.

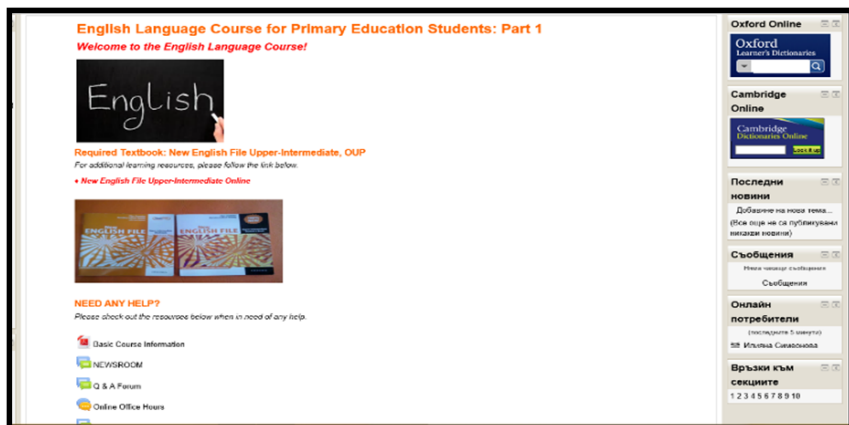
Психологическите принципи са свързани с улесняване на процеса на усвояване на английския език. Възприето е становището, че езикът се усвоява като органично цяло от знания за езика, речеви функции и комуникативни умения. Правилността, свободата на изказването и комуникативната уместност са негови неделими характеристики. Именно затова считаме, че овладяването на нови единици се случва най-добре в контекст, а езиковата употреба и речевите функции се овладяват в процеса на интерактивност и реална комуникация (синхронна и асинхронна).

Социокултурните принципи определят обема и вида информация, която да бъде включена по отношение на различните култури, традиции, обичаи на хората, начин на живот, манталитет. В курса се работи с различни по вид текстове (художествена и нехудожествена литература), аудио и видео материали, достъпни през Интернет, които отразяват социокултурната същност на езика.

За да гарантират успешно използване на английски език при общуване, електронните учебни единици са ориентирани към стимулиране на активно участие от страна на студентите. За тази цел са предвидени съответния лексикален и граматичен ресурс, както и езикови дейности за развиване на комуникативно-речеви умения за слушане, четене, писане и говорене. С разработката на учебните задачи в електронното обучение по английски език в смесена форма, освен формиране на комуникативна компетентност, се цели и формиране на учебна автономност у студентите-педагози в процеса на езиково овладяване и формулиране на личностно-релевантни учебни цели и подбор на съответния ресурс за постигането им. На *Фигура 5* е

илюстрирана началната страница на електронния курс по практически английски език.

Фигура 5: Начална страница на електронния курс по "Практически английски език - 1 част"

5.4 Етап „Внедряване“

Разработеният педагогически дизайн на електронно обучение по чужд език за студенти-педагози бе апробиран на етап „Внедряване“. Този етап протече в две фази:

1. **Предварително апробиране** на разработения педагогически дизайн на електронно обучение за студенти-педагози (2012/2013 учебна година)

Предварителното апробиране на педагогическия дизайн бе осъществено като отделни модули от електронния курс по практически английски език бяха интегрирани в обучението на студенти от специалност „Начална училищна педагогика и чужд език“, 1 курс, редовно обучение, СУ „Св. Кл. Охридски“. С предварителното апробиране се целеше пилотно проучване на мнението на студентите

по отношение на онлайн ученето на чужд език, диагностициране на приложимостта на създадените електронни модули за чуждоезиково обучение – проектираните видове задачи/ учебни дейности, учебните материали, оценяването, формите на комуникация и взаимодействие.

2. **Същинско апробиране** за установяване на качествата на разработения педагогически дизайн на електронно обучение по чужд език за студенти-педагози (2013/ 2014 учебна година).

През зимния семестър бе проведено експериментално електронно обучение в смесена форма със студенти от специалност „Начална училищна педагогика“, 1-ви курс при СУ „Св. Кл. Охридски“. С тях бе осъществен констатиращ и формиращ дидактически експеримент, целящи установяване на качествата на разработения педагогически дизайн и проверка на хипотезата на дисертационното изследване.

5.4.1 Методология и дизайн на дисертационното изследване

Методологията и дизайна на емпиричното изследване отразяват избрания количествено-качествен подход при реализацията на изследването. Използваните методи на изследване на метаниво или т.нар. метаметоди са:

1. педагогически (дидактически) експеримент;
2. педагогическо изследване в действие.

Педагогическият експеримент и педагогическото изследване в действие имат методологически функции спрямо останалите методи, използвани в изследването, тъй като те се подчиняват на тяхната обща концепция и конкретна организация. Те са реализирани чрез следните, помощни методи за изследване: **тестиране**, **анкетиране** и **наблюдение**, на основата на които са събрани и анализирани емпирико-диагностичните данни.

Основният изследователски въпрос, на който се търси отговор в дисертационното изследване е подобрява ли разработения педагогически дизайн на електронно обучение по чужд език в смесена

форма дидактическите условия за езикоусвояване чрез интегриране на информационните и комуникационни технологии в преподаването и ученето на чужд език на студенти-педагози и ако да, в кои езикови знания и комуникативно-речеви умения (структурни компоненти на комуникативната компетентност) се наблюдава развиващ ефект?

За целите на дисертационното изследване и по време на етапа на внедряване и същинско апробиране на разработения педагогически дизайн на електронно обучение по чужд език бяха проведени констатиращ и формиращ дидактически експеримент. Констатиращият експеримент целеше установяване на знанията и уменията на студентите по английски език и нивото на тяхната частична езикова компетентност преди реализацията на формиращия експеримент. Формиращият дидактически експеримент се проведе като експерименталната група студенти бяха обучавани според разработения педагогически дизайн на електронно обучение по чужд език – смесена форма на обучение с интегриране на технологии. За контролната група студенти беше използван същия педагогически дизайн на обучение по чужд език, но без интегриране на технологии в изцяло присъствена форма на обучение. В края на експерименталната работа, която продължи един семестър, отново се проведе констатиращ експеримент с цел сравняване на измерените знания и умения по английски език на студентите от контролната и експерименталната групи и установяване на влиянието на технологиите и формата на обучение върху учебните постижения. Дизайнът на дидактическия експеримент с тестиране се определя като пост-тест сравнение между две групи, конструирани на случаен принцип (posttest-only two-group randomized experimental design). В тестирането участваха 36 студенти от специалност „Начална училищна педагогика и чужд език“, 1 курс, редовно обучение при СУ „Св. Кл. Охридски“. Те бяха разпределени в контролна и експериментална група чрез процедурите стратификация и блокова рандомизация.

За целите на тестирането бе адаптиран критериално-ориентиран дидактически тест за установяване на знанията и уменията на студентите по английски език (Clive Oxenden & Christina Latham-Koenig 1997, Oxford University Press), отговарящ на критериите за надеждност, валидност, трудност и дискриминация на айтъмите. Тестът се състои от следните седем компонента: 1) *граматика*, 2) *лексика*, 3) *произношение*, 4) *четене*, 5) *писане*, 6) *слушане* и 7) *говорене* с максимален тестов бал 150 точки. За всеки компонент (критерий) бяха разработени индикатори, а за праг на успешност бе приета 50% граница.

За измерване на мнението, отношението и нагласите на студентите към електронното обучение по чужд език и в частност към онлайн ученето на чужд език във виртуална учебна среда е използван валидиран в научната литература инструмент (анкета) с автор Джон Клейтън от Институт Уайкато, Нова Зеландия (Clayton 2004). След установяване на липса на подобни инструменти в българската научна литература, анкетата бе избрана и адаптирана след задълбочено проучване на чуждестранна научна литература относно съществуващи (и валидирани) инструменти в университетски, педагогически контекст за измерване на качеството на ученето (от гледна точка на студентите) в уеб-базирана електронна среда. Чрез валидирането на анкетата в български университетски условия правим скромнен принос в изследователската практика на електронното обучение, предоставяйки валиден и надежден инструмент, който може да се използва в разнообразен образователен контекст (различни научно-предметни области) и практики на интегриране на ИКТ във висшето образование. Анкетата за измерване на мнението, отношението и нагласите на студентите към ученето (на английски език) в онлайн среда, съдържа шест плюс една скали с по пет твърдения във всяка. За всяка от скалите от анкетата е изчислен коефициентът на надеждност алфа на Кронбах (представен е в скоби към всяка скала), чиито

стойности се приемат за добри/ приемливи в математико-статистически аспект. Скалите от анкетата измерват:

1. Сътрудничество между студентите ($\alpha=0.761$);
2. Дигитална компетентност ($\alpha=0.779$)
3. Активно учене ($\alpha=0.770$);
4. Подкрепа от преподавателя ($\alpha=0.832$);
5. Материална осигуреност ($\alpha=0.636$)
6. Рефлексия ($\alpha=0.782$);
7. Дизайн и визуална атрактивност на електронните учебни обекти.¹

Профилът на респондентите, участници в анкетирането е представен в Таблица 2.

Таблица 2: Участници в анкетата за измерване на мнението, отношението и нагласите към онлайн ученето (на чужд език)

Специалност „Начална училищна педагогика и чужд език“	
Общ брой: 152 студенти	
1. Софийски университет „Св. Климент Охридски“	- 56 студенти
2. Югозападен университет „Неофит Рилски“	- 38 студенти
3. Шуменски университет „Еп. Константин Преславски“	- 30 студенти
4. Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“	- 28 студенти

Наблюдението като метод на изследване (включено наблюдение) е използвано с цел да се регистрират прояви и състояния (поведенчески признаци) на активно и автономно учене от студенти-педагози от експерименталната група при провеждането на

¹ Скала № 7 от анкетата и съдържащите се в нея айтъми не са валидирани в настоящото дисертационно изследване.

формирация дидактически експеримент (според разработения дизайн на електронно обучение по чужд език в смесена форма). За научното наблюдение с диагностична цел бяха определени два критерия (1. активно учене и 2. автономно учене) и осем индикатора, по четири към всеки критерий за наблюдение. Те бяха конструирани на базата на очертаните характеристики на активното и автономното обучение и са представени в разработения протокол за наблюдение на уеб-базирано занятие по чужд език.

Вторият метаметод, предпочетен в настоящото дисертационно изследване е педагогическото изследване в действие (действено изследване)², защото позволява свързване на педагогическата теория с практиката в хомогенно цяло и предоставя възможност на преподавателите (изследователите) да изследват собствена си практика с цел вземане на информирани решения за нейната ефективност и усъвършенстване. Участието на изследователя/ автора на дисертационния труд в действителното изследване се аргументира чрез рефлексията, която е осъществена върху апробирането на дизайна на електронно обучение по чужд език в педагогическата практика.

5.5 Етап „Оценка“

По време на етап „Оценка“ бяха анализирани събраните емпирико-диагностичните данни от тестирането, анкетирането и наблюдението с оглед проверка на хипотезата на изследването и бе извършена рефлексия от автора на дисертационния труд върху

² За родоначалник на това направление в качествените социални изследвания се приема Курт Левин, който през 40-те години на миналия век се застъпва за такива социални изследвания, които да бъдат в помощ на практиката. Резултатите от активните, действени изследвания въздействат върху социалната практика като ѝ помагат да реши собствените си проблеми (Бижков и Краевски 2002).

проведеното експериментално електронно обучение по чужд език в смесена форма.

5.5.1 Тестиране

С цел проверка на хипотезата, формулирана в дисертационния труд и за да се установи и сравни равнището на учебните постижения на студентите от експерименталната и контролна група по английски език в края на едноместриалното експериментално електронно обучение по чужд език в смесена форма са използвани математико-статистическите методи дисперсионен анализ и t-тест на Стюдънт за сравняване на средното равнище на признака (знания и умения по английски език) при две независими извадки (контролна и експериментална група). Дисперсионният анализ и t-теста на Стюдънт са използвани за определяне на статистическите зависимости между променливите – независима променлива (дизайн на електронно обучение по чужд език) и зависима променлива (учебни постижения).

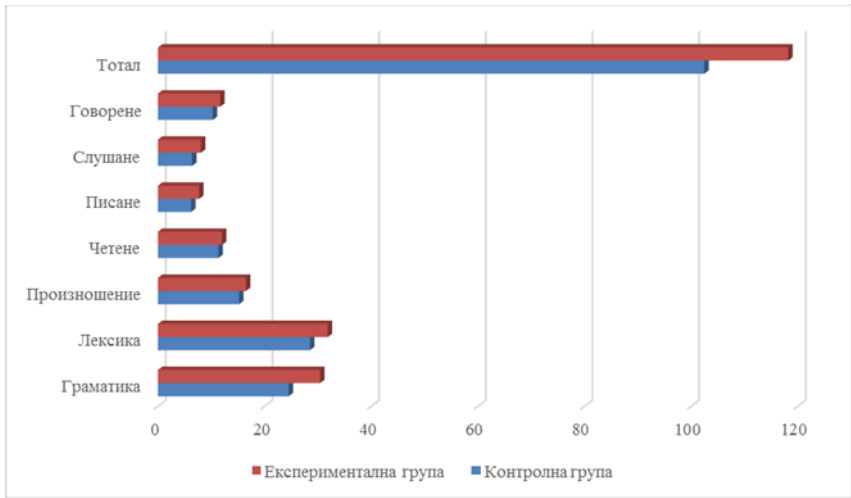
Средните стойности на учебните постижения на студентите от контролната и експерименталната група, измерени с помощта на критериално-ориентиран дидактически тест са представени графично за всеки един от тестовите критерии на *Диаграма 1*.

Приетото равнище на значимост, на базата на което можем да съдим за наличие или отсъствие на статистически значима разлика в учебните постижения на студентите от контролната и експерименталната група и съответно приемане или отхвърляне на алтернативната хипотеза е $\alpha \leq 0,05$.

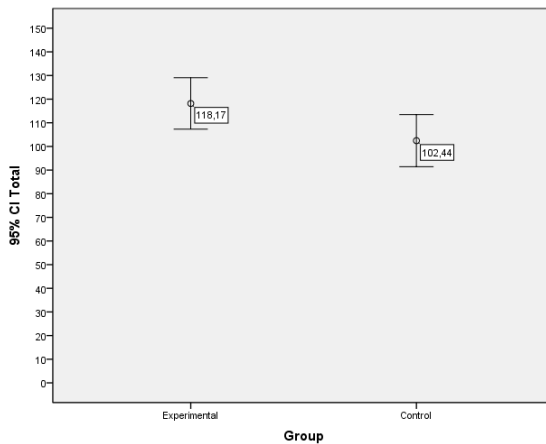
При изчислението на междугруповата дисперсия (отклоненията на груповите средни от общата средна аритметична) при изпълнението на едномерен дисперсионен анализ (ANOVA), получихме стойностите, които ни индикират наблюдаваното равнище на значимост за всеки от критериите в теста, както и за общия резултат

от тестирането на студентите от контролната и експерименталната групи.

Диаграма 2: Тест-изход – средни стойности на учебните постижения за всеки от тестовите критерии

Диаграма 1: Тест-изход – средни стойности на учебните постижения за целия тест

Равнището на значимост от анализа на тестовите данни е $\alpha = 0,039$, което ни дава основание да твърдим, че между учебните постижения на студентите от контролната и експерименталната група съществува статистически значима разлика. На основание на измереното равнище на значимост **се потвърждава и приема алтернативната хипотеза на дисертационното изследване**, която гласи, че въвеждането на електронно обучение (в смесена форма), базирано на разработения за тази цел педагогически дизайн на електронно обучение по чужд език води до повишаване на резултатите от обучението (знания и умения по английски език) на студенти-педагози. Нулевата хипотеза се отхвърля.

Можем да обобщим, че средните стойности на резултатите от експерименталното електронно обучение в смесена форма на студенти-педагози, изобразени на *Диаграма 2* са 118.17 (експериментална група) и 102.44 (контролна група), което съответства на статистически значимо равнище със стойност $\alpha = 0,039$. С цел повторна верификация на получените резултати е използван и t-теста на Стюдънт за две независими извадки след направен тест на Левене, който потвърждава резултатите от дисперсионния анализ.

Анализът на емпирико-диагностичните данни от тестирането за всеки един от заложените критерии по отделно (вж. *Диаграма 1*) ни дава основание да твърдим следното:

- За заложените критерии *Граматика*, *Лексика*, *Произношение*, *Четене* и *Говорене* в изходящия тест по английски език резултатите показват, че **не е налична статистически значима разлика** в успеваемостта на студентите от контролната и експерименталната група. За тези тестови критерии се приема нулевата хипотеза и се отхвърля алтернативната.
- За заложените критерии *Слушане* и *Писане* резултатите от дисперсионния анализ и t-теста на Стюдънт **доказват**

наличието на статистически значима разлика в демонстрираните комуникативно-речеви умения по английски език на студентите от контролната и експерименталната група от специалност „Начална училищна педагогика и чужд език“. За тези тестови критерии се приема алтернативната хипотеза и се отхвърля нулевата.

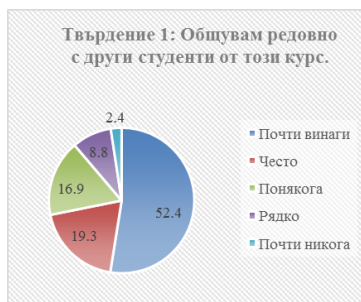
5.5.2 Анкетиране

Анкетата за измерване на мнението, отношението и нагласите на студентите от специалност „Начална училищна педагогика и чужд език“ от четири университета в страната към онлайн ученето на чужд език ни дава следните резултати.

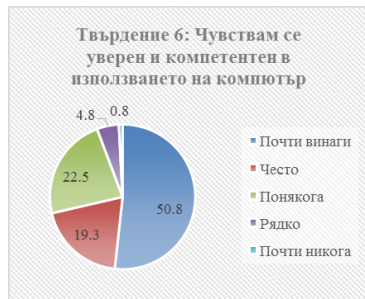
Скала № 1 „Сътрудничество между студентите“ ни дава информация за общуването и колаборацията между студентите при изучаването на английски език в онлайн учебна среда. Отговорите на респондентите показват, че 52.4% общуват редовно с други студенти в този курс, 34.6 % често молят колегите си за помощ в учебните задачи

по английски език, 33.8% почти винаги дават обратна връзка на колегите си по отношение на учебните дейности, 38.7% почти винаги споделят информация и учебни ресурси със своите колеги, а 50.8% заявяват, че техните колеги от курса често споделят учебни ресурси и информация с тях.

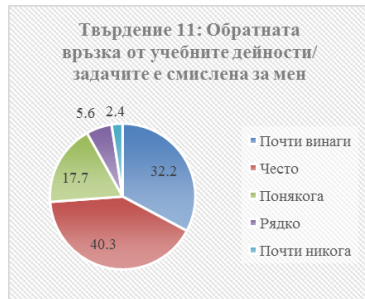
Скала №2 „Дигитална компетентност“ съдържа пет твърдения измерващи дигиталната компетентност на студентите. Дигиталната компетентност е широко понятие, включващо, но не и ограничаващо се до компютърните умения и способности на респондентите.

Отговорите на респондентите ни дават следната информация: 50.8% почти винаги се чувстват уверени и компетентни в използването на компютър; 65.3% почти винаги се чувстват уверени при използването на Интернет за търсене на информация; 58% почти винаги могат да възстановят Интернет връзката при възникнал проблем; 68.5% почти винаги могат да избират и принтират документи от Интернет, а 67.7% почти винаги могат да запазват електронна информация на компютъра си или на външна памет.

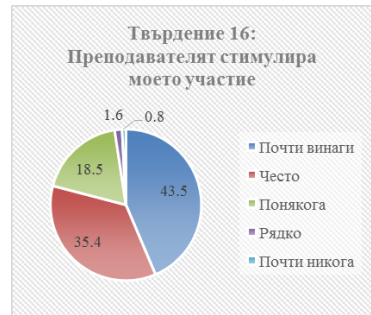
Скала № 3 „Активно учене“ измерва степента, в която електронните учебни задачи (дейности) подкрепят студентите в ученето чрез навременна и адекватна обратна връзка и по този начин способстват за активно учене на чужд език. За голяма част от респондентите обратната връзка от

задачите (учебните дейности) е почти винаги смислена (32.2%), а за 29% помага за разбиране и осъзнаване на затрудненията; 51.6% заявяват, че се чувстват мотивирани от обратната връзка при изпълнението на учебните задачи; 48.3% твърдят, че предоставените учебни задачи за онлайн работа често улесняват ученето им, а 39.5% заявяват, че коментарите към учебните задачи/ дейности им помагат да разберат къде имат затруднения.

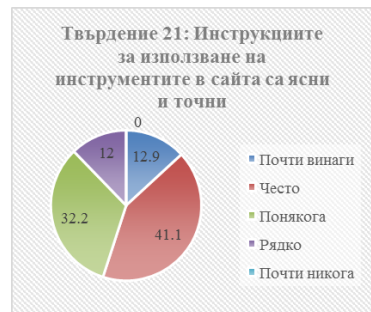
Скала №4 „Подкрепа от преподавателя“ измерва степента, в която преподавателят напътства студентите в тяхното учене и осигурява деликатна, навременна и стимулираща подкрепа в усвояването на чужд език в веб-базирана среда.

За 43.5% от анкетираните студенти от специалност „Начална училищна педагогика и чужд език“ преподавателят почти винаги стимулира тяхното участие в онлайн обучението по практически английски език. 41.1% заявяват, че преподавателят почти винаги отговаря бързо на индивидуални запитвания, а 45.9%

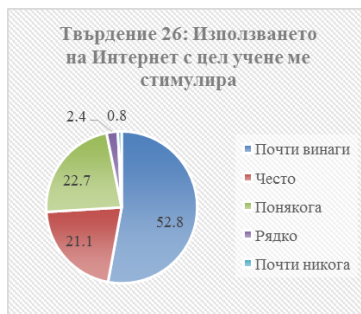
твърдят, че преподавателят почти винаги отговаря бързо на групови запитвания. За 58.8% от респондентите обратната връзка от преподавателя почти винаги им помага да идентифицират материята, която не разбират, а според 54% преподавателят почти винаги участва редовно в групови дискусии.

Скала № 5 „Материална осигуреност“ измерва степента, в която компютърния хардуер и софтуер са адекватни и приветливи за потребителя (студента). 41.1% от анкетираните студенти заявяват, че често инструкциите за използване на инструментите в уеб-базираната среда са ясни и точни; голяма част от анкетираните (33.8% и 36.2%), заявяват съответно, че почти винаги или често софтуера, с който разполагат им позволява пълноценно участие

в електронно обучение, а 25% и 23.3% заявяват, че могат почти винаги или често да инсталират сами необходимия софтуер за електронно обучение. 45.1% от анкетираните споделят, че понякога (45.1%) или често (21.7%) има забавяне при използване на приложенията в електронното обучение.

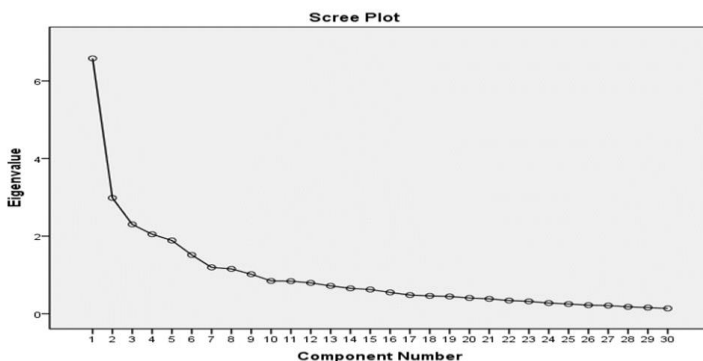
Скала № 6 „Рефлексия“ измерва степента, в която студентите се ангажират с рефлексия върху учебния процес и степента на тяхната удовлетвореност от участието в електронно обучение по чужд език и учене с помощта на технологии. Внушителен брой студенти (52.8% от всички анкетирани) заявяват, че почти винаги

винаги се чувстват стимулирани от използването на Интернет с цел учене на чужд език. 42.2% почти винаги не изпитват затруднения при достъпа и прегледа на електронни учебни материали, а 50.4% твърдят, че често чувстват, че контролират процеса на собственото си учене когато използват електронни учебни материали. Електронното обучение може замести или подпомогне традиционното обучение по чужд език почти винаги за 21.1%, често за 24.3% и понякога за 33.3%. 23.5% от респондентите заявяват, че почти винаги научават повече в веб-базирана учебна среда.

За да се докаже надеждността (точност и достоверност на измерване) и вътрешната съгласуваност (единството, хомогенността на айтъмите) на анкетата са изчислени стойностите на коефициента алфа на Кронбах за айтъмите във всяка скала. Получената стойност на теста на Кайзер-Майер-Олкин е 0.736. На базата на получените стойности, можем да твърдим, че всички айтъми в анкетата са подходящи за извършване на факторен анализ и с тази статистическа техника постигнахме редуциране на броя на началните променливи, чрез групирането на тези, които корелират помежду си в общ фактор и разделянето на некорелиращите в различни фактори. Факторният анализ показва, че факторите са девет на брой, но позволяват групиране в шест скали (вж. *Диаграма 3*).

Диаграма 3: Факторен анализ на айтърмите в анкетата

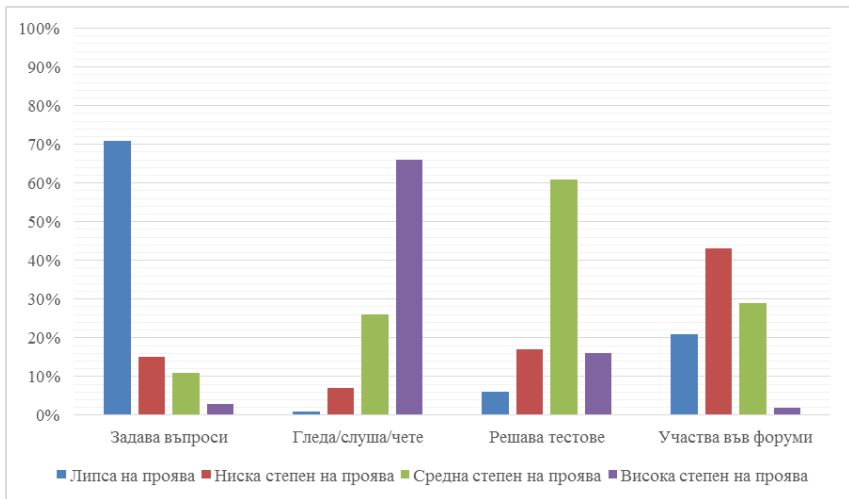

5.5.3 Наблюдение

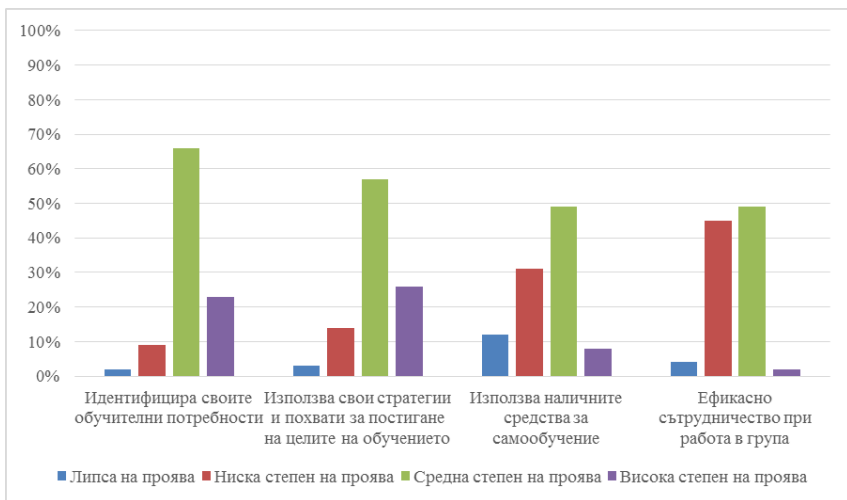
Включеното наблюдение бе проведено по време на формиращия дидактически експеримент и според разработените критерии и индикатори, представени в разработения протокол за наблюдение на уеб-базирано занятие по чужд език. Целта на наблюдението като използван изследователски метод е да се събере информация за поведенческите признаци на активно и автономно учене, демонстрирани от студентите-педагози и степента на тяхното проявление вследствие на имплементацията на разработения педагогически дизайн на електронно обучение по чужд език в смесена форма.

Наблюдавани бяха студентите от формираната експериментална група от специалност „Начална училищна педагогика и чужд език“, 1-ви курс на обучение при СУ „Св. Кл. Охридски“ като общо бяха съставени 24 протокола за наблюдение на уеб-базирани занятия по практически английски език. Събраните данни са представени графично на *Диаграми 4 и 5*.

Диаграма 4: Индикатори за активно учене на чужд език в уеб-базирана среда

Диаграма 5: Индикатори за автономно учене на чужд език в уеб-базирана среда

По **индикатор №1** за активно учене „Задава въпроси, свързани с учебното съдържание и задачи към преподавателя и/или свои колеги като използва предвидените за тези цели форуми“ прави впечатление огромният брой студенти, които не използват предвидените в електронния курс форуми за въпроси по учебното съдържание и задачите – средно при 71% от наблюденията е отчетена липса на този признак, а при 15% от тях той се наблюдава в ниска степен. По **индикатор №2** за активно учене „Гледа/слуша/чете учебните ресурси за представяне на ново учебно съдържание“ се отчита висока проява на този признак, възлизаща на 66% и средна степен на проява на признака, възлизаща на 26% за всички студенти за всички наблюдения. При **индикатор №3** за активно учене „Решава компютърно оценявани тестове и задачи за затвърждаване на знанията и уменията“ също се наблюдава висока активност. Този поведенчески признак е проявен в средна степен при 61% от студентите, а при 16% от тях признакът е проявен във висока степен. **Индикатор №4** за активно учене „Участва активно в дискуссионните форуми по дадена тема и форумите за рефлексия“ не дава задоволителни резултати в полза на активното учене в уеб-базирана среда – при 21% е регистрирана липса на проява на този признак, а при 41% се наблюдава ниска степен на проява на признака. Студентите категорично не използват дискуссионните форуми и форумите за рефлексия освен ако, тези дейности не са препоръчани изрично от преподавателя.

Индикатор №5 за автономно учене „Идентифицира собствените си обучителни потребности като има реалистична представа за своите собствени чуждоезикови знания и умения“ ни дава задоволителна средна степен на проява на признака (66%) и висока степен на проява на признака, възлизаща на 23%. **Индикатор №6** за автономно учене „Използва собствени стратегии и похвати за постигане на учебните цели според своето ниво на автономност и ниво на езиково владене“ също ни дава отлични резултати. 57% от

студентите проявяват този поведенчески признак в средна степен, а 23% във висока степен. По отношение на *индикатор №7* „Използва наличните средства за самообучение в електронния курс (задачи за самооценяване и затвърждаване на знанията и уменията, които не подлежат на формално оценяване в курса)“ се отчита ниска степен на проява на признака при 31% от изследваните лица и средна степен на проява на признака в 49% от наблюденията. *Индикатор №8* за автономно учене „Участва ефикасно в сътрудничеството при работа в група или по двойки“ ни дава резултат от 45% на ниска проява на признака и 49% на средна проява на признака. От данните можем да съдим, че студентите нямат изградени умения за ефикасно сътрудничество при работа в група, но все пак се наблюдава развиващ ефект в това отношение.

VI Изводи и обобщения от дисертационния труд

Настоящият дисертационен труд имаше за основна цел да разработи и апробира педагогически дизайн на електронно обучение по чужд език за студенти-педагози, който има за резултат не само когнитивното, лингвистичното, но и социално-личностното развитие на бъдещите начални учители (и по чужд език). Така формулираната цел на труда е постигната като е доказана хипотезата на изследването, а именно: предлаганият дизайн на електронно обучение по чужд език в смесена форма повишава учебните резултати и оптимизира обучението по практически чужд език като предоставя по-добри условия за усвояване на комуникативно-речевити умения слушане и писане в сравнение с традиционното, присъствено обучение без интегриране на технологии в преподаването и ученето.

Можем да направим следните по-важни **обобщения** от дисертационния труд като се основаваме на анализа на проучената литература и резултатите от емпиричното количествено-качествено изследване:

- Интегрирането на информационните и комуникационни технологии в обучението (и по чужд език) не може да бъде разглеждано на равнище методи на обучение (както подхождат някои автори и изследователи). В този смисъл електронното обучение е нищо повече и нищо по-малко от обучение с интегриране на технологии като средство за постигане на определени, предварително дефинирани образователни цели. Застъпваме тезата, че интегрирането на технологиите в преподаването и ученето на чужд език е необходимо да бъде педагогически обосновано и методически издържано за постигане на заложените образователни цели.
- Интегрирането на технологиите в обучението по чужд език има своите обосновани дидактически предимства. Електронното обучение демократизира достъпа до образование и намалява трудностите, свързани с процеса на възприемане на информация като създава условия за нейното активно осмисляне, осъзнаване и разбиране. Мултимедийните и уеб технологии осигуряват точно копие на чуждия език и култура под формата на езикови реалии и съдействат за индивидуализацията на учебния процес като позволяват на обучаемите да контролират учебното съдържание. Лингвистичната природа на онлайн комуникацията подпомага изучаването на езика-цел и изграждането на комуникативни способности.
- Предоставянето на условия за активно и автономно учене и формирането на умения за активно и автономно учене у студентите-педагози са ключова детерминанта на обучението по чужд език в условията на учене през целия живот. С оглед на това са изведени същностите характеристики на активното и автономното обучение и са концептуализирани като теория за учене в разработения педагогически дизайн на електронно обучение по чужд език за студенти-педагози.

- Теоретичната рамка на дизайна на електронно обучение по чужд език възприема основните постулати на конструктивистката образователна парадигма (когнитивен, холистичен конструктивизъм), операционализира педагогическата активност и автономност (според основните фактори в учебния процес – преподавател, обучаем, задача и контекст) като същевременно ги възприема в тяхната цялост и единство. Учебната активност предполага учебна автономност и обратно, за да се реализира учебна автономност от обучаемия е необходима активност в учебния процес.

Резултатите от емпиричното изследване ни дават основание да направим следните **изводи**:

- Разработеният педагогически дизайн на електронно обучение по чужд език за студенти педагози повишава резултатите от обучението като е налице статистически значима разлика между постиженията на студентите от контролната и експерименталната група. Резултатите от тестирането доказват развиващото влияние на разработения педагогически дизайн и на интегрираните технологии в обучението по чужд език (електронен курс по практически английски език) върху подобряването на комуникативно-речевите умения на студенти-педагози, в частност на уменията слушане и писане. Що се касае до усвояването на лингвистични знания не е установено различие в учебните постижения при традиционното, присъствено обучение и електронното обучение в смесена форма.
- Резултатите от анкетата, измерваща мнението, отношението и нагласите на студентите от специалност „Начална училищна педагогика и чужд език“ от четири от най-големите университети в страната, подготвящи такива кадри към ученето на английски език в онлайн среда сочат, че те имат положителна нагласа към използването на технологии в ученето. Данните доказват, че според

самите студенти уеб-базираното учене на чужд език ги стимулира и мотивира, повишава тяхната активност и усещане за контрол върху учебната дейност, улеснява достъпа до учебни ресурси и комуникацията. Също така, студентите високо оценяват интерактивността на електронните обучителни обекти и незабавната обратна връзка от тях.

- Резултатите от наблюдението върху проведеното експериментално обучение по чужд език ни дават основание да твърдим, че предлаганият дизайн на електронно чуждоезиково обучение способства за формирането на умения за активно и автономно учене у студенти-педагози. Наблюденията доказват, че в рамките на едносеместриалното експериментално обучение се отчитат поведенчески признаци на активност и автономност от студентите в средна степен на интензивност и последователност.

VII Заключение

Информационните и комуникационни технологии са надеждно средство за създаване на гъвкави и адаптивни учебни среди, а електронното обучение по чужд език дава положително отражение върху утвърждаването на демократичен стил на взаимоотношения в педагогическия процес, повишаване на комуникативната култура и способности и създаване на условия за прерастване на управлението в самоуправление и развитие.

Намерението на автора при разработката на настоящия педагогически дизайн на електронно обучение по чужд език в смесена форма е той не просто да функционира като допълнение към традиционния модел на обучение, а да стане основа за надграждане и внедряване на трансформиращ модел на чуждоезиково обучение с интегриране на технологии, основан на конструктивистката образователна идеология и принципите на активност, автономност и поставяне на учащия в центъра на обучението.

Приноси на дисертационния труд

Научните приноси на дисертационния труд са представени в научно-теоретичен и практико-приложен аспект.

В научно-теоретичен аспект:

- Изведени са същностните характеристики на активното и автономното учене чрез теоретичен анализ и синтез на широк набор от научни информационни източници, на базата на които е конструирана теоретична рамка за електронно обучение по чужд език на студенти-бъдещи начални учители. Издига се и се защитава тезата, че активното и автономното учене следва да се възприемат като цялостна, субектна страна в процеса на обучение, която може да бъде регулирана и саморегулирана. Учебната активност и автономност следва да бъдат разглеждани като два взаимобулавящи се конструкта в теорията на обучението.
- Обогаत्या се теорията на електронното чуждоезиково обучение в български университетски контекст като е проучено мнението, отношението и нагласите на студенти от специалност „Начална училищна педагогика и чужд език“ от най-големите университети в страната, подготвящи педагогически кадри към ученето на чужд език в уеб-базирана среда. Считаме, че представените резултати могат да съдействат за вземане на информирани решения при конструирането на електронно обучение по чужд език във висшето образование.

В практико-приложен аспект:

- Разработен е педагогически дизайн на електронно обучение по чужд език за студенти-педагози, базиран на конструктивистката образователна парадигма и на теоретичните постановки за активно и автономно учене, който цели и подпомага когнитивното (лингвистичното) и социално-личностното (независимо) развитие на обучаемите в условията на учене през целия живот.

- Реализирано е емпирично изследване, което доказва педагогическата ефективност на разработения дизайн на електронно обучение по чужд език за студенти-педагози по отношение на развитието на комуникативно-речевите умения слушане и писане на чужд език.
- Валидиран е изследователски инструментариум (анкета) за установяване на нагласите на студенти към ученето в електронна (уеб-базирана) среда, който може да бъде използван в разнообразен образователен контекст и различни научно-предметни области във висшето образование.
- Разработен е електронен курс по дисциплината „Практически английски – 1 част“ за студенти от специалност „Начална училищна педагогика и чужд език“, 1 курс, редовно обучение при СУ „Св. Кл. Охридски“, който реализира дидактическия потенциал на мултимедийните и уеб технологии за подобряване на качеството на учебния процес по чужд език и способства за формиране на умения за активно и автономно учене според разработения дизайн на електронно обучение по чужд език в смесена форма.

Статии по темата на дисертационния труд

1. **Симеонова, И.** 2009. Възможности за създаване на хибридни курсове по практически чужд език чрез виртуалната среда за обучение „Moodle”. *Сборник с научни доклади на Съюза на учените в България - Пловдив*, с. 248-251
2. **Симеонова, И.** 2012. „Moodle” в обучението по чужд език на студенти-педагози. *Сборник с доклади от юбилейната научна конференция „40 години Шуменски университет „Еп. К. Преславски”*, с.810-815
3. **Симеонова, И.** 2012. Проучване на студентското мнение за въвеждане на смесено обучение по английски език. *Сборник с доклади от юбилейната международна университетска конференция „130 години предучилищно образование в България”*, В. Търново:УИ "Св. св. Кирил и Методий", с. 206-210
4. **Симеонова, И.** 2013. Автономно чуждоезиково обучение. Юбилеен сборник в чест на 70-годишнината на проф. д-р Стойка Здравкова „Традиции и иновации в началното образование“. София: Университетско издателство „Св. Кл. Охридски“, с. 381-385
5. **Симеонова, И.** 2014. Технологиите в електронното обучение по чужд език в университетски контекст. *Сборник доклади от юбилейната международна научна конференция „30 години Педагогически факултет”* (под печат)